

A SZOLFÉZS HELYE A ZENEISKOLAI TANÍTÁSBAN

A zeneiskolai tanulás folyamán a hangszeres órák mellett kötelező tantárgy az első négy évben a szolfézs (heti kétszer negyvenöt perces vagy heti egyszer 90 perces csoportos foglalkozás)

A negyedik osztály választóvonal az elmélet tanulásában, mert a nem zenei pályára készülő úgynevezett A-tagozatos tanulók az 5. osztálytól kezdve kötelezően választhatnak a következő tárgyakból: szolfézs, zeneismeret (amely magában foglalja a szolfézs, zeneirodalom, népzene és zeneelmélet alapismereteit, és elsősorban a zenei műveltség megalapozására teszi a hangsúlyt), zeneirodalom, kórus, kamarazene.

A zenei pályára készülőkhöz számára továbbra is kötelező a szolfézs tanulás. A zenei pályára készülő tanulók 14 éves korukban (általában a zeneiskolai hatodik évfolyam elvégzése után) felvételi vizsgát tehetnek a zeneművészeti szakközépiskolába, ahol további szakirányú képzésben részesülnek, és a közismereti tárgyakból érettségi vizsgát tehetnek. Ezután felvételizhetnek különféle zenei szakképzést biztosító főiskolákra, egyetemekre.

A szolfézs szó a 18. században Itáliában (solfeggio) és Franciaországban (solfege) jelent meg. „A zenei alapismeretek átfogó tana. Hallásfejlesztő énekgyakorlatokon alapul, célja a zenei írás-olvasás elsajátítása, a dallam-, harmónia- és a ritmusérzék fejlesztése, emellett a zene alapvető elméletének, terminológiájának és jelrendszerének megismertetése (Brockhaus-Riemann: Zenei lexikon III. 1983, 466).

A szolfézs tanítás célja

A zenét szerető és értő emberek nevelése, legyenek akár hivatásos muzikusok, akár amatőrök, vagy „csak” hangverseny látogatók. A szolfézs tehát nem végcél, hanem eszköz.

A szolfézs tanítás feladata - A hallásfejlesztés, a belső hallás fejlesztése

„Zenére csak zenével lehet tanítani. Hallásfejlesztést csak hallási tevékenységre és munkáltatásra lehet építeni. Márpedig a zenetanítás egyetlen igazi feladata - a tágabban értelmezett - hallásfejlesztés. Az egyetlen megoldás tehát a tanuló zenei ösztöneit, képességeit munkáltató, zenei fantáziájára építő tanári munka, azzal a céllal, hogy helyes hallási képzeteket alakítson ki a növendékben.”

Dobszay László: Bach C-dúr preludiumáról (Parlando, 1961/12.)

A „Kodály módszer” talán legfontosabb eleme a belső hallás fejlesztése.

„A belső hallás fejlesztése voltaképpen nem önálló gyakorlata a szolfézs tanításnak, hanem az egész tanítást minden ízében átfogó alapvető módszer.”

A szolfézs a muzikalitás tárgya

A szolfézs a zenei készségek megszerzését vokális alapokra helyezi. A zeneileg kifejező énekhang a hangszer tanulás előtt a legfontosabb eszközünk.

„A hangszer tanulásnál is ébren kell figyelni, milyen hangon játszik növendékünk, vajon megközelíti-e hangszerével az éneklést, hiszen a hangszerjátszó példaképe az énekhang”.

(J. Irsai Vera: Jegyzetek a Szolfézs példatár 1. kötetéhez, 1953, 13.)

„Minden hangszer tanításnak tulajdonképpen a tanulók énekeltetéséből kellene kiindulnia.”

(Bartók Béla: Mikrokozmosz. Előszó, 1926)

Az általános műveltséget fejleszti

Minden zenemű kapcsolódik egy stílushoz, egy korhoz, egy nemzethez, annak történelméhez, irodalmához, képzőművészetéhez. Ezek ismertetése a gyerekek előző tapasztalataira kell, hogy épüljön. Tudnunk kell, hogy mit tanultak növendékeink irodalomból, történelemből stb. Nem kell zenetudományi értekezéseket előadni, csak annyit, amennyivel hozzájárulunk a mű teljesebb befogadásához, és növendékeink bele tudják helyezni az újat az addigi ismereteik rendszerébe.

A zene: nyelv

Mint minden nyelvnek, ennek is van helyesírása, vannak „nyelvtani” törvényszerűségei. Ilyen pl. a helyes kottakép: a hangoknak értéküknek megfelelő távolságban történő lejegyzése, a többszólamú zenében a szólamok pontos egymás alá helyezése, a zenei műszavak egyértelmű alkalmazása stb. Vannak olyan zenei „fordulatok”, ritmus-, dallami vagy harmóniai elemek, melyek bizonyos stílusokra különösen jellemzőek: pl. új stílusú magyar népdalok ritmusárlatai, vagy a klasszikus zene kadenciáinak harmóniasora. Vannak azonban olyan zenei elemek, amelyek korszakokon át vándorolnak, pl. különböző tánc típusok jellemzői.

Miben segíti a szolfézs a hangszertanítást?

Személyiségformáló „eszköz”. Érzelemgazdagító hatása van, fejleszti a koncentrációt, a beleérző képességet (empátiát), munkára szoktat.

Közösségi érzésre nevel

A hétköznapi életben is fontos, hogy a gyerekek figyeljenek egymásra, alkalmazkodjanak a többiekhez. A közös éneklés vagy a feladatok közös megoldása sokat jelenthet e tulajdonságok fejlesztésében. Ki kell használni annak a lehetőségét, hogy az együttműködés közösségi élmény, a társas zenélésnek (kamarazene, zenekar, kórus) nagyon fontos előkészítője.

A szolfézs komplex tárgy

Azokat a tárgyakat együttesen tanítjuk ezeken az órákon, amelyeket a zeneművészeti szakközépiskolákban már külön-külön oktatnak (népzene, magánének, szolfézs főtárgyas tanulóknak kamarazene, zeneirodalom, összhangzattan, formatan és persze maga a szolfézs). Ide sorolható még a történelem, művészettörténet, irodalom, nyelvek és egyéb tudnivalók, amelyek kapcsolatban vannak a megtanítandó anyaggal.

Az éneklés szerepe

„Gépies hangszerjáték, ujjakból való zenélés helyett éneken alapuló, lélekből fakadó zenélésre kell törekednünk. Hangszerhez ne eresszünk senkit, míg kottából nem tud szépen énekelni. Csak úgy remélhető, hogy hangszerén is énekelni fog. [..] az éneklést folytatni kell hangszer nélkül a legfelsőbb fokig, két és több szólamban.”

(Kodály Zoltán: Ötvenöt kétszólamú énekgyakorlat. Előszó, 1954)

„A hangszertanítást nem lehet elképzelni éneklés nélkül. Az éneklés kiváló előmozdítója a muzikalitásnak, mert a zenét nem egyes kis elszigetelt pontok, hangegymásutánok rendszere gyanánt, hanem állandó dinamikus folyamatos történésnek éli át a gyermek. Jóllehet, a zongoratanulásban megkülönböztetett jelentősége van az éneklésnek, a vonós és fúvós hangszerek tanulásánál is nagymértékben elősegíti, hogy még a technikai nehézségek megoldása előtt egységes folyamatként hallja az illető zenét, vagy zenei egységet a gyermek. Természetesen az éneklés maga arról is árulkodik, hogy valóban egységes egészként él-e a zene a gyermek tudatában. Így az éneklés révén értékes információkat nyerhetünk a zenei anyag átélésének minéműségére vonatkozóan, ez pedig a muzikalitásnak a mutatója! Az éneklésnél elkerülhetetlenül felmerülnek a helyes lélegzés és a helyes zenei tagolás, frazeálás kérdései. Nem-fúvós hangszertanuló gyerekek nagyon gyakran egymásra torlasztják a különböző zenei egységeket, frázisokat. Viszont pillanatokon belül értelmet nyer kezük alatt a zene, ha utalunk a zenei folyamat és a beszédben kifejezést nyerő gondolat tagolásának az analógiájára:”

(Dr. Kovács Sándor: Hogyan gyakoroljunk? 1916)

A hangszeres játékban számos technikai bizonytalanság kiváltója a hiányos vagy hibás belső hangképzet. Az éneklés megsegíti a helyes hangképzet kialakítását és a kottakép pontos észlelését. Nem az éneklés minősége, hanem annak zeneisége fontos.

A muzikalitás fejlesztése

Varró Margit szerint „Mindenekelőtt a növendék zenei érzékét kell fejleszteni. Vezessük rá a növendéket arra, hogy a kottafejekben ne csak a hangjegyek sorát, hanem zenei gondolatokat, kifejező szimbólumokat lásson. Az első hetekben hallás alapján tanítsunk.”

Varró Margit (1881-1978) korának nagyhatású zongorapedagógusa.

Régi stílusú magyar népdalok	Új stílusú magyar népdalok
ereszkedő 	kupolás
kvintváltó $A^s A_v^s A A_v$	visszatérő $A B B_v A$
többnyire pentaton I, d r m sz l	főleg hétfokú, esetenként pentaton dallamfordulatokkal
kis szótagszámú rövid sorok	nagy szótagszámú hosszú sorok
parlando (elbeszélve), rubato (szabadon)	tempo giusto (feszés ritmusban)

A formaérzék fejlesztése

A szolfézs segít feltárni a zenei összefüggéseket - azonosság, hasonlóság, különbözőség-, s ezáltal érzékeltetni a mű formáját. A gyerekdalok kérdés és felelet játékaival, majd népdalsorok „megbetűzésével”, periódusok megfigyelésével kezdve eljutunk akár egy szimfónia-tétel formájának végigkövetéséig.

A zenei memória fejlesztése

Vonatkozik ez a hallás utáni memorizálásra csakúgy, mint a kottakép utánira, és szorosan összefügg a formaérzékkel.

A stílusismeret

„Mily szerencsés [Varró Margitnak az] az észrevétele például, hogy a későbbi értelmes zenetanulásnak nagy előnyére van, ha a gyermek sokféle ritmikai, melódiai és harmóniai készletet gyűjt, ha sok zenét hall, mert így megtelik hangképzetekkel emlékezete, s később ezáltal sokkal könnyebben igazodik el mondjuk a ritmikai nehézségeken is, mert a benne már élő eleven minták vezetik”.

(Füst Milán: Varró Margit tanítási módszeréről. Nyugat, 1923/17-18. sz.)

Dobszay László: A hangok világa című tankönyv-sorozatának a lényege a stílustanítás. Sok példát énekelnek, hallgatnak a gyerekek, amelyeknek zenei elemei ugyanazzal a jelentéstartalommal bírnak, így jártasságot szereznek az adott stílusban, melyet hangszeres tanulmányaikban alkalmazhatnak.

Zeneirodalmi ismeretek, analógiák felismerése

Segítjük a növendékeket abban, hogy a szolfézsórákon megtanult zeneirodalmi ismereteknek hasznát megtapasztalhassák a hangszeres órákon. Szolfézsóráin is hivatkozunk hangszeres darabjaira, ezzel erősítjük a kétféle tantárgy és tananyag kapcsolatát. Így saját tapasztalataik alapján győződhetnek meg arról, hogy elmélet órán sem mással, mint zenével foglalkozunk, csak más eszközökkel!

Lapról olvasási készség fejlesztése, a globális kottaolvasás elősegítése

Szorosan összefügg a stílusismerettel és az analógiák felismerésével. Ezért is nagyszerű Dobszay László gondolata, miszerint ha sok példát megismer a tanuló egy zenei jelenséggel kapcsolatban, nem hangokat lát, hanem azt egy egységként észleli. Bemutathatjuk ezt a szótagolva olvasás és a folyamatos olvasás közti különbséggel. Először megismerjük a betűket, aztán szótagolunk, végül egy egységként érzékeljük a szavakat, sőt a mondatokat. A relatív szolmizáció sokat segít a globális olvasásban.

Többszólamúság, harmóniák érzékelése

Sok példa, sok irányított megfigyelés és gyakorlás szükséges ahhoz, hogy a gyerekek követni tudják hallás és kottakép után a szólamokat, harmóniákat. Először csak a felső szólamra tudnak figyelni (általában ott van a dallam), majd fokozatosan irányíthatjuk a figyelmüket a basszus szólamra és a belső szólamokra, az együtthangzásra.

A hangszínek és a dinamika iránti érzékenység fejlesztése

Sokféle hangszert, ezek kombinációit stb. hallja a tanuló, ezáltal érzékenyebbé válik hallása a különböző árnyalatok iránt, így egy-egy zenei részletet maga is meg tud szólaltatni többféle hangszínnel, dinamikával énekelve és hangszerén is.

A hangszerjátékot segítő mozdulatok

Ilyen például a mérőmozgás, vezénylés, amelyek egyúttal lazítanak. Ugyanilyen fontosak a két kéz függetlenítésére szolgáló ritmusgyakorlatok.

A szolfézsóra szereplési lehetőséget ad azzal, hogy a gyerekek eljátszhatják hangszeres darabjaikat csoporttársaiknak. A jó és értelmes hangszeres gyakorláshoz mintát adhat a jól felépített szolfézsóra.

A szolfézs- és hangszeres tanítás közötti különbségek

Az éneklés nagyobb szerepet kap a szolfézsórákon.

A hallásfejlesztés módja

A szolfézsórán a tanulóknak a feladatok egy részét elsősorban hallás után kell megoldaniuk, a hangszeres órán magasabb osztályokban erre kevesebb alkalom kínálkozik. A harmóniák meghallása, jelentőségének megéreztetése egy darabon belül viszont ott kap nagyobb teret.

A szolfézsóra csoportos foglalkozás, a tanárnak arra kell törekednie, hogy a gyerekek legnagyobb és legmeggyőzőbb élménye a szolfézsórákon a közös, szép és zeneileg helyes éneklés legyen. A csoportos óra lehetőséget ad a többszólamú éneklésre, a társas muzsikálásra, a hangszeres bevonására, amelyek sokkal mélyebb és gazdagabb zenei élményt jelentenek, mint az egyedüli zenélés. Főleg az „egyszólamú” hangszereseknél van ennek jelentősége, mert kezdetben általában ez az egyetlen lehetőségük, hogy saját szólamukon kívül másikat is halljanak, arra figyeljenek, ahhoz alkalmazkodjanak, és élvezzék az együtthangzás örömét. A csoportos foglalkozás keretében ugyanakkor kevesebb lehetőség nyílik egy-egy tanuló jobb megismerésére, több idő szükséges képességeik felméréséhez. Tanításunkban az egyéni törődésnek, a differenciált készségfejlesztésnek viszont éppen olyan jelentőséggel kell bírnia, mint a hangszeres órán. Megvalósítása a gyakorlatban azonban nem könnyű feladat. Nagyon fontos a folyamatos kapcsolattartás a növendékek hangszeres tanáraival. Tapasztalatainkat meg kell osztani velük: melyik gyerek miben ügyes, miben gyengébb, miben tud neki a szolfézsórák segíteni; sőt a szűken szakmai kérdéseken túl a gyerek otthoni gyakorlási lehetőségeinek, családi hátterének ismerete is fontos lehet a segítség módjának megválasztásához. Kialakítjuk így a hangszeres és szolfézsórák kölcsönös megbecsülését, emeljük mindkét tanár munkájának értékét és eredményességét.

A készségek elmélyítésének lehetőségei

A heti kétszer 45 perces, vagy összevonva 90 perces órán többféle feladattal, készségfejlesztési munkával, gyakorlással lehet a tanulók képességeit fejleszteni. A csoportos órák jelentkezik még az az előnye is, hogy a tanuló összemérheti tudását a többi növendékekkel, ami motiváló tényező lehet a haladásában. (Az alsóbb osztályokban ragaszkodnunk kellene a kétszer háromnegyed órához, mert heti egyszeri másfél órás foglalkozás nem egyenértékű az előbbivel.)

A figyelemmegosztásnak több tere lehet

A többszólamú készségek fejlesztésének színtere a szolfézsóra. Már előképzőben sor kerül arra, hogy a növendék az énekéhez ritmosztinátót vagy ritmuskíséretet adjon, később esetleg kísérje hangszerén saját énekét. Nem utolsó sorban figyeljen éneklő társaira a többszólamú zene megszólaltatásánál. A többszólamúsággal kapcsolatos készségek fejlesztésének számos módja van a kezdőtől a haladó szintig.

Szolfézsórán több lehetőség van a zenehallgatásra

Zeneirodalmi ismereteiket nagyrészt a szolfézsórákon kapják meg a gyerekek. Gondoljunk csak olyan hangszerekre, amelyekre nem születtek a gyerekek által játszható remekművek, tehát hangszeres órán nem ismerhetnek meg ilyen minőségű darabokat. Sok gyerek életéből így kimaradhat Johann Sebastian Bach, Schubert vagy akár Bartók életműve. Fontos, hogy hallás után is tudják értelmezni a zenei folyamatokat, így a hangszeres órán bizonyára sokkal aktívabban képesek a művek helyes zenei előadására.

